

Demográfiai változások és a felsőoktatási intézmények rekrutációs stratégiáinak összefüggései

■ A rendszerváltás utáni két évtized alapjaiban formálta át a hazai felsőoktatást: magán, alapítványi és egyházi intézmények alapítása, intézményi integrációk, a felsőoktatási jelentkezők és a felvételi rendszerének átalakítása, kreditrendszer bevezetése, külföldi ösztöndíj-lehetőségek megnyílása a hallgatók előtt, a képzési struktúra változása a bolognai folyamat részeként. Ezek a változások felsőoktatás-politikai döntésekkel, illetve a hazai felsőoktatásnak a nemzetközi vérkeringésbe való beilleszkedésével vannak összefüggésben. Érdemes ugyanakkor figyelmet szentelni azoknak a „mélyebb” társadalmi folyamatoknak is, amelyeknek a szerepe meghatározó a felsőoktatás átalakulásában. A felsőoktatási intézmények vezetőivel készített alábbi kerekasztal-beszélgetés is egy ilyen – mind a döntéshozók, mind az egyetemi, főiskolai vezetők stratégiaalkotásakor megkerülhetetlen – témát, a magyarországi demográfiai változások, regionális folyamatok és a hallgatói rekrutáció összefüggéseit kíván körbejárni. ■

Beszélgetőtársaink voltak:

Dr. Botos Máté dékán – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar (PPKE)

Dr. Jávor András oktatási rektorhelyettes – Debreceni Egyetem (DE)

Dr. Józsa László dékán – Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar (SZE)

Dr. Jobbágy Ákos oktatási igazgató – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME)

Dr. Kerülő Judit dékánhelyettes – Nyíregyházi Főiskola, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar (NYF)

Vinter Miklós – Pécsi Tudományegyetem, Oktatási Igazgatóság (PTE)

Fábr István – Felsőoktatási Műhely (FeMű):

Ha a demográfiai változások és felsőoktatási intézmények rekrutációs stratégiáit és ezek összefüggéseit vizsgáljuk, már az is fejtörést okoz, kit is kell megszólítanunk az intézményen belül, akitől érdemi válaszokat kaphatnánk a témában. Kik azok az intézményi szereplők, akik demog-

ráfiai vonatkozású statisztikákkal vagy azok értelmezésével foglalkoznak? Hasznosítják-e az intézmények, és ha igen, hogyan ezeket a mutatókat?

Dr. Botos Máté – PPKE: Megpróbálok két intézményi szintről is beszélni. Egyrészt az egyetem, másrészt a bölcsészkar szintjén, amit nyilvánvalóan jobban ismerek. Ezekkel a kérdésekkel az egyetemen egy TÁMOP-pályázat keretén belül létrejött csoport foglalkozik rész munkaidőben. Ezen túl a bölcsészkaron van egy Szociológia Intézet, ahol dolgozik két olyan kolléga, akik a saját tudományos-oktatási érdeklődésüket is ebbe az irányba próbálják terelni. Mivel a Neptun használjuk, a Neptun csoportnak a munkatársai is minden karon egyeztetnek egymással, és ők is megpróbálnak különböző elemzéseket készíteni a vezetőség számára. De kifejezetten erre delegált munkatárs, aki heti 40 órában ezzel foglalkozna, jelen pillanatban sem kari, sem egyetemi szinten nincs, de szándékaink szerint jövő évtől lesz.

Dr. Jávor András – DE: Debrecenben hasonló a helyzet. De azért annyiban egy kicsit más, hogy minden kar saját oktatási stratégiával rendelkezik. Tehát az első lépcsőben maguk a karok készítik azokat az elemzéseket, értékeléseket, amelyekből a beiskolázási eredményekre lehet következtetni. Egyetemi szinten az Oktatási Igazgatóság végzi ezt a feladatot, de nálunk is vannak szociológus munkatársak a megfelelő tanszékeken, akik hasonló elemzésekkel foglalkoznak. Azonban a kérdés annyira komplex, hogy nem elég visszafelé tekinteni, nem elég a fiatalabb korosztályt vizsgálni, hanem az idősebbekkel is foglalkozni kell. Úgy látjuk, ahogy szerintem mindenki, hogy a hamarosan bekövetkező hallgatói létszámcsökkenésre valamilyen módon minden intézménynek reagálnia kell. A mi stratégiánk a felnőttképzésre épül, nem kizárólag az iskolarendszerré, meglátjuk, hogy mit tudunk ebből profitálni. Érezzük, hogy sem a gazdasági helyzet, sem Magyarország berendezkedése nem hozza helyzetbe a felsőoktatási intézményeket, hogy nagyobb szeletet tudjanak kihásítani maguknak a felnőttképzésből. De ehhez a stratégiához tartozik az is, hogy együttműködünk a Munkaügyi Központokkal is, és nyomon követjük, hogy a különböző képzettséggel rendelkező volt hallgatóink hogy érvényesülnek a munkaerőpiacon, milyen mutatókat produkálnak a munkanélküliség szempontjából. Nyilván őket is kell valamilyen módon segíteni, akár átképzéssel, új perspektívák biztosításával.

Tehát több szempontból és sokan foglalkoznak ezzel az intézményünkben, de nálunk sincs olyan, hogy valaki egész munkaidejét ennek szentelné. Ráadásul úgy gondolom, hogy ez egyfajta „idénymunka”. A jelentkezés időszakában azt értékeljük, hogy honnan érkeznek, milyen összetételűek a jelentkezők, amikor pedig a felvételi időszak lezárul, akkor összevetjük a különböző megyék részesedésének alakulását felvételi sikeresség szempontjából is. Figyeljük a többi intézmény beiskolázási stratégiáját, szakindítási terveit és azok megvalósulását. Folyamatosan elemzük a versenytársakat, mert akár tetszik, akár nem, ez verseny.

Dr. Jobbágy Ákos – BME: Picit távolabbról közelítenék a kérdéshez, mert azt hiszem, mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy a hatékony felsőoktatás valójában az N dimenziós térben az optimum keresése. Hogyha ezt mindig egy dimenzióra szűkítjük le, akkor lehet ott optimumot találni, amivel aztán a többit elrontjuk. És amikor átlépünk egy következőre, akkor meg az előbb optimalizáltat rontjuk el. Ez egészen egyszerűen azt jelenti, hogy nincsen felsőoktatási stratégia. Tudom, hogy a Felsőoktatási Tudományos Tanács készített egy ilyen jellegű belső anyagot, de öröndetes lenne, hogyha ezt megkapná legalább a felsőoktatási szféra,

hogy nyílt vitákban, megbeszéléseken hozzászóljon, hogy az N dimenziós tér teljességében lehessen mozogni.

Ha leszűkítjük a kérdést a demográfiai helyzetre, akkor elmondhatjuk, hogy valóban évek óta látszik a csökkenés. Meg lehet nézni, hogy melyik évben hányan születtek, és az nagyjából 18 évre előre megmutatja azt, hogy a potenciális hallgatói létszám mekkora lesz. Mindannyian tudjuk, hogy most vagyunk a lejtő elején. Még 4–5 évig ez végig fog húzódni. Nem tudom, hogy ki hogyan készül erre a helyzetre és hol tart ebben, de nagyon nehéz feladat előtt állunk. Az, hogy külföldieket hozzunk ide, talán nem irreális, de valószínűleg nem fogja pótolni a kieső hallgatókat.

A felnőttképzés egy újabb dimenziót jelent, és abszolút egyetérték azzal, hogy a felsőoktatási intézmények több okból sem kaptak, kapnak akkora szerepet, amekkora megilletné őket. Jelenleg valóban nem mi visszük a prímet a felnőttképzésben, de sosem késő ezen változtatni. Nálunk egyébként a Diákközpont, amely nem hallgatói képviselőből, hanem főállású egyetemi alkalmazottakból áll, végzi az ilyen jellegű stratégiát, fejlesztéseket előkészítő felméréseket már nagyon régóta. Ezeket honlapunkon is elérhetővé tesszük, mivel elég jónak számítók, egyharmados válaszadási aránnyal dolgoznak.

Dr. Kerülő Judit – NYF: A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem teljesen más szituációban van, mint egy vidéki felsőoktatási intézmény vagy éppen egy vidéki főiskola. A Nyíregyházi Főiskola is benne van a Diplomás Pályakövetési Rendszer országos pályázatában, és ez kötelez is minket elemzések készítésére. Nálunk megvan a karoknak az önálló elképzelése saját elemzéseik, megközelítéseik kialakítására. Én magam szociológus vagyok, tehát emiatt is elég sokat foglalkozom ezzel a témával, de megmondom őszintén, hogy most, amikor készültem erre a beszélgetésre, én magam is nagyon sok mindenben meglepődtem, sok mindent nem érzékeltem, és még most is van bennem néhány kérdőjel. Hogy csak egy dolgot emeljek ki: a Nyíregyházi Főiskola hagyományosan, klasszikusan egy tanárképző és egy mezőgazdasági főiskola volt, amelyről mindig azt gondoltuk, és az adatok is azt mutatták, hogy jóval magasabb a női hallgatók aránya. Most azonban azt látjuk, hogy a női hallgatók létszáma folyamatosan csökken. Jelenleg már az országos átlag alatt vagyunk a nő-férfi hallgatók arányát tekintve. Nagy kérdés, hogy miért a női hallgatók létszámában állt be ez a változás.

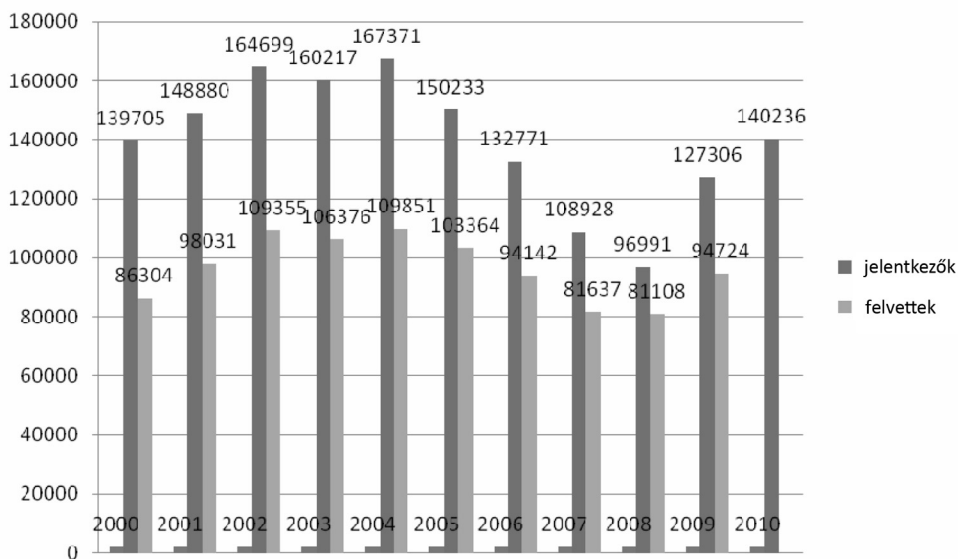
Dr. Józsa László – SZE: Fontos kérdés, hogy egy intézmény hogyan kezeli, és mit kezd a demográfiai elemzésekkel. A Széchenyi Egyetem gyakorlatában egyrészt az oktatásszervezésnek jelentős a feladata, mely a felvettek lakhely szerint rendszerezett adatait továbbítja a vezetők részére, hogy lássák, valójában kiket, milyen lakóhelyről érkezőket vett fel az intézmény. Másrészt a rektori hivatal részeként működik egy Alumni és Karrier Irodánk, amelyik a pályakövetésben, a kapcsolat fenntartásban játszik nagyon nagy szerepet. Tehát e két iroda tevékenységébe bele van építve a rendszeres adatszolgáltatás. Ezek alapján a karok, illetve a rektori kabinet elemzéseket készít és levonja a megfelelő következtetéseket.

Mi egyébként szerencsés helyzetben vagyunk. A tavalyi évben a győri Széchenyi István Egyetemen nagyon jelentősen, több mint 20%-kal növekedett a felvett hallgatói létszám. Az idei évben mi voltunk – egy intézményegyesítésen túl és a nem művészeti területeken – az egyetlenek, ahol összességében 17%-kal növekedett a jelentkezési létszám, és ugyanez érvényes az első helyes jelentkezésekre is. És ez például a gazdaságtudományi karon azt jelenti, hogy 13%-kal magasabb az összjelentkezés és 9%-kal az első helyes jelentkezés. Ennek nagyon prózai és na-

gyon egyszerű okai vannak. Egyik oldalon egy olyan kínálat, amit a gazdasági környezet igényel. A másik oldalon pedig az, hogy a jelentkezők választásukkal fejezik ki, hogy véleményük szerint hol találják meg leginkább számításait.

Vinter Miklós – PTE: A Pécsi Tudományegyetemen 2007-ben volt egy visszaesés a hallgatói létszámban. Ekkor alakult az Oktatási Igazgatóság is, és ekkortól fordított az egyetem igazán nagy hangsúlyt a beiskolázási stratégia kialakítására, a beiskolázási marketing megfogalmazására. Így az Oktatási Igazgatóság volt az, amely összefogta, és ma is összefogja, ezeket a feladatokat. Versenyértékeléseket és demográfiai folyamatokat is figyelünk. Az egyes karok is megcsinálják a maguk elemzéseit, a saját célcsoportjaik vizsgálatának érdekében, de kizárólag erre a feladatra nálunk nincs főállású munkatárs. Nyilvánvaló, hogy az Oktatási Igazgatóság munkatársai ezzel rendszeresen kell, hogy foglalkozzanak, és ugyanúgy a DPR, alumni szervezetek is foglalkoznak a kimeneti oldallal.

1. ábra. Jelentkezők és felvettak száma 2000–2011 között (normál tavaszi eljárás, összes képzési forma/szint, tagozat/munkarend és finanszírozási forma)

A 2011. évi felvételi adatok a szám szerkesztésének időszakában még nem voltak ismertek.

Forrás: Felsőoktatási felvételi statisztika (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.)

Fábr István – FeMű: Általánosságban elmondható, hogy van egy elég egyértelmű trend: lényegében 2004–2005-től kezdődően 2008-ig egy nagyon jelentős csökkenést lehetett megfigyelni. Országos szinten 167 ezerről egészen 98 ezerig esett vissza az összes jelentkező száma, azzal együtt, hogy az érettségizők száma, tehát a fiatal korosztályok rekrutációs bázisa, nem csökkent, sőt volt ebben az időszakban egy kis növekedés is. 2008-tól kezdődött ismét egy kis növekedés, egészen mostanáig. Hogyan látták, értékelték intézményi szinten a jelentkezői számok változását?

Dr. Jávor András – DE: A mostani növekedés szerintem csak látszat, hiszen a mesterképzésre való újabb jelentkezések – most is huszonezret meghaladó volt ennek száma – dobják meg az összes jelentkező létszámát. Ha ettől eltekintünk, akkor nem igazán változott a létszám. Nem beszélve arról, hogy ez finanszírozás tekintetében mennyivel rosszabb az intézményeknek. De problémát fog még jelenteni a költségtérítéses és az államilag támogatott helyek arányváltozása is. Egyrészt az látszik, hogy az önköltséggel jelentkezők közül egyre kevesebbeknek lesz majd lehetőségük a jelentkezésre, s ezzel párhuzamosan egy, az államilag támogatott helyeket leszorító kormányzati szándék is – okkal vagy ok nélkül – megfigyelhető. Így valóban megnövekszik majd a továbbtanulási igény a lehetőségekhez képest, csak nem tudom, hogy ez hol fog lecsapódni. És azt sem szabad elfelejteni, bárhogyan is alakul az arány, a költségtérítéssel végzettek éppen úgy megjelennek a munkaerőpiacon, mint az állami támogatott diplomával rendelkezők.

Dr. Józsa László – SZE: Én úgy látom, hogy 2008-ban azért sok hatás együttesen érvényesült. Az egyik természetesen az, hogy a bolognai képzési struktúra bevezetését követő átmeneti évek egyikéről beszélünk. A régi típusú képzések hallgatói még benne voltak a rendszerben, és nagyon sok ember, elsősorban az idősebb korosztályba sorolható jelentkezők, vélhetően kivárt. Az új képzéseket még nem ismerték, nem hirdettek, vagy ők úgy vélték, hogy nem hirdetnek még számukra megfelelő képzési szintet, régire pedig már nem lehetett jelentkezni. A fejekben, esetenként a valóságban is, a kiegészítő képzés „ment át” mesterképzésbe. Ez akkor komoly gondot jelentett. Azóta letisztultabb a helyzet, egyrészt a számukban jelentős érettségizett évfolyamok még kitartanak, másrészt nyilvánvalóbbá vált a változás, az intézmények is talán egyre piacképesebb kínálattal tudnak rendelkezni, mára alig van szakváltozás a felsőoktatásban, és ennek megfelelően most már mindenki tisztán látja azt, hogy melyik intézményben mire számíthat.

Dr. Kerülő Judit – NYF: Ha jól emlékszem, talán 2008-as adat, hogy a jelentkezőknek közel 70%-a bekerült elsőre a felsőoktatásba. Tehát a jelentkezők nagyon magas százaléka felvételre került valamilyen formában valamilyen felsőoktatási intézménybe. Azt a réteget, amelyekkel korábban, legalábbis a mi intézményünk, nagyon jól tudott számolni a felnőttoktatás, levelező képzés terén, azok az évfolyamok, amelyek miatt nem tudtak diplomát szerezni, mert a felsőoktatási politika a nyolcvanas, kilencvenes években egy jelentkezést preferált, feléltük. Lassan elfogyott az a fizetőképes réteg, amely nagyon motiváltan jelentkezett a felsőoktatásba. Emellett valóban 2008-ra át is rendeződött a képzési szerkezet, ami az egyetemek számára egyfajta növekményt eredményezett. Hiszen korábban, ha valaki egy bizonyos szakon akart tanulni, akkor főiskola vagy egyetem között választott. Most viszont a hagyományos főiskolák számára az egyetem nagyon fontos konkurenciát teremt, mert az alapképzést természetesen szívesebben választja mindenki olyan intézményben, ahol biztosítottak látja a folytatást, a mesterképzést is. A felméréseink is azt mutatják, hogy a jelentkezők vagy továbbtanulni vágyó hallgatók akkor, amikor döntenek egy felsőoktatási intézmény választásáról, azt is nézik, hogy az adott intézményben van-e lehetőség mesterszakon továbbmenni. Tehát úgy látom, hogy a főiskolákat, és elsősorban a vidéki főiskolákat, a Bologna, és a Bologna után bekövetkezett felsőoktatási felvételi politika nem felfelé, tehát nem a hallgatói létszám növekedésében, hanem a hallgatói létszám csökkenésében érinti. Annak ellenére, hogy a jelentkezési adatok azt követően nem csökkentek.

Dr. Jobbágy Ákos – BME: A 2008-as csökkenést tárgyalva ne felejtjük el, hogy körülbelül tízezer olyan hallgató volt, aki akkor az ötödik évet kezdte a középiskolában, és nem az első évet a felsőoktatásban. Valamint, ha saját szakterületemet nézem, az sem mellékes, hogy a műszaki terület igen erős követelményrendszerű, nemcsak Magyarországon, de a világon is. Ennek oka a társadalmi fejlődés. Műszaki diplomát bizonyos értelemben nehezebb megszerezni, mint kommunikációt. Ezért többet kell tanulni, és valahogy nem „az van a levegőben”, hogy tanuljunk többet. Hangsúlyozom, nem csak Magyarországon, ezt hallom a külföldi kollégáktól is. Hogy érintett minket ez a hallgatói létszámviSSzaesés? Nálunk nagyon magas a lemorzsolódás. Van olyan népszerű szakunk, ahol 40% fölötti. Azért lobbizunk már hosszú évek óta, hogy vagy legyen kötelező a bejutáshoz az emelt szintű érettségi – mert azt látjuk, hogy nem a felvételi pontszámmal korrelál a teljesítmény, hanem sokkal inkább azzal, hogy hallgatott-e, tanult-e emelt szintet, tett-e emelt szintű érettségit matematikából, fizikából –, vagy ha ez nem lehetséges, mert ebben, úgy tűnik, hogy a műszaki terület egésze nem volt partner, akkor engedjék meg, hogy az intézmények szelektíven bevezethessék azt. Ezzel végül is mindenki jól járna. Mi nem vennénk fel azokat, akik ügyis kikerülnek nagyon hamar, a jelentkezők pedig sok bajt és csalódást megspórolnak maguknak, még több pénzt a társadalomnak. Nem utolsósorban az intézmény számára sem okoznak sikertelenséget.

Dr. Jávör András – DE: Ha ahhoz a tízezer jelentkezőhöz, akik az ötéves képzés miatt kiestek és valószínűleg a színe-javát jelentették volna a hallgatóknak, hozzáadjuk a 2008-as jelentkezések számát, akkor látszik, hogy ők hiányoznak ebből a rendszerből. 2008-at nem tekinteném olyan nagyon rossz évnek, mert valóban komplexitásában kell vizsgálni a problémát. Ugyanakkor az nagyon érdekes, amit Kerülő Judit dékánhelyettes asszony mondott a mesterképzések elindításával kapcsolatban. Véleményem szerint bizonyos mértékig az egyetemek kerültek hátrányba a főiskolákkal szemben. Ugyanis a mesterképzések elsősorban a tanárképzésben jelentek meg nagy számban, és korábban az egyetemi diplomával rendelkező tanárok számára a régiókban csak Debrecen volt a lehetőség, most pedig „feljöttek” mellé a hagyományos képzésben főiskolai tanárképzést folytató intézmények, Nyíregyháza és Eger is. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy Egerbe négyszer annyi tanár jelentkezett, mint Debrecenbe, akkor ez azért üzenetértékű. Általában a főiskolákra országosan is alacsonyabb a ponthatár, tehát kisebb pontszámmal lehet bekerülni. Azok, akik ezekből az intézményekből közelítik meg a tanárképzést, esetleg nem mernek átmenni az egyetemeken meghirdetett tanári mesterképzésekre, mert azt gondolják, hogy nekik a könnyebben elérhető képzés pontosan elég, számukra az egy jól bejárható út. Meg is lehet nézni, hogy milyen nagy és heterogén kínálat van ezeknek a főiskoláknak tanárszakokból, ez minőségileg is egy nagyon gyengítő tényező, mondhatni konkurencia az egyetemek számára.

Dr. Botos Máté – PPK: 2009-ben került a kezembe egészen véletlenül egy olyan anyag, amely a bolognai rendszer első három évét értékelte kormányzati szinten. Megdöbbenve olvastam azt a kritikát a kormányzat saját belső jelentésében, hogy nem volt kellően előkészítve, nem voltak tájékoztatva a felvételizők, a felsőoktatási intézmények és a piac. Akkor kértem én, ki volt tájékoztatva? Ebből az következik számomra, hogy az egész rendszer kialakítása kapcsán a mostanában talán legfontosabb mutatónak számító versenyképességet, piacképességet egyáltalán nem vették számításba. Egy felsőoktatási intézmény BA szintű diplomákkal szakmailag nem tud mit kezdeni, de a hallgató sem, sőt, a piac sem. Hozzáteszem, hogy mi – és most csak a bölcsészekről

1. táblázat. Érettségiv tevők a nappali tagozaton, valamint a nappali és felnőttoktatásban együtt, 2005–2009

	Nappali és felnőttoktatás együtt			Nappali tagozat		
	Gimnázium	Szakközép-iskola	Együtt	Gimnázium	Szakközép-iskola	Együtt
1960	19 383	12 196	31 579	17 467	8 504	25 971
1970	30 894	30 866	61 760	24 841	19 747	44 588
1980	28 731	43 043	71 784	19 952	23 215	43 167
1990	27 241	40 633	67 874	24 136	28 903	53 039
1995	34 620	49 559	84 179	31 202	39 063	70 265
1996	35 906	52 252	88 158	32 133	41 280	73 413
1997	36 427	53 822	90 249	32 651	42 913	75 564
1998	37 749	54 349	92 098	33 730	43 930	77 660
1999	36 267	53 361	89 628	32 029	41 936	73 965
2000	37 100	52 100	89 200	32 200	40 000	72 200
2001	37 989	50 919	88 908	32 496	37 945	70 441
2002	40 239	50 170	90 409	33 550	36 062	69 612
2003	42 739	46 488	89 227	34 998	36 946	71 944
2004	48 259	44 695	92 854	37 052	39 617	76 669
2005	45 151	43 387	88 538	38 169	38 856	77 025
2006	46 847	43 939	90 786	38 219	38 676	76 895
2007	47 422	43 607	91 029	38 900	38 627	77 527
2008	42 353	38 830	81 183	33 851	34 602	68 453
2009	49 278	41 172	90 450	40 068	37 969	78 037

Forrás: NEFMI – Oktatásstatisztikai évkönyv 2009/2010

tudok beszélni – ragaszkodtunk az osztatlan képzésben a kétszakossághoz, noha minden kormányzati intézkedés ez ellen irányult. Meggyőződése volt ugyanis az egyetemnek, hogy az így végzett hallgató piacképesebb. A tanárképzésre ez egyébként még ma is igaz: egy középiskolai igazgató a kétszakos tanárt tudja inkább alkalmazni, mert könnyebben „bevethetőnek” tartja, mint egy egyszakost. Ezt igazolták és igazolják a jelentkezési adatok, amelyek növekedése idén már a „másfél szakos” tanári mesterképzésben is szignifikánsan megmutatkozott, de éppen úgy megfigyelhető ez a diplomás tanártovábbképzésben vagy a második szak megszerzésére irányuló jelentkezések esetében.

Nem véletlen, hogy a Pázmányon a bölcsészkar volt az egyetlen olyan kar, amelyiket a 2008-as év visszaesése jelentősebben érintett. Az intézmény kétfajta stratégiát választhatott. Az egyik az

volt, hogy alkalmazkodik a lehetőségekhez és fölveszi a gyengébb képességű is, ha lehet, költségtérítéssel képzésre, vagy azt mondja, hogy nem teszi ezt meg pusztán a finanszírozás kedvéért. Mi úgy döntöttünk akkor, hogy nem veszünk föl annyi embert, amennyit fölvehetnénk költségtérítéssel képzésre, mert nem akarunk gyengébb képességű hallgatókat, így kevesebb hallgatónk lett. Ennek a döntésnek a következménye még a most végzős évfolyamoknál is érzékelhető. A minőséghez való ragaszkodásra erőteljesen ráfizettünk. Sajnos ezt a törekvést eddig a kormányzat Magyarországon nem ismerte el és nem honorálta.

2. táblázat. A hallgatói minőség jellemzői (alapképzés, nappali munkarend állami támogatott képzésre felvettek és PhD-hallgatók adatai alapján), 2010

Intézmény	Jelentkezők száma	Jelentkezőkből bejutott	Felvettek pontátlaga (max. pontszám 480)	Felvettek nyelvvizsgaaránya	Felvettek középiskolai minősége		OTDK-helyezetre jutó nappalis hallgatók száma	PhD-képzés	
					OKTV-helyezett felvettek száma	legjobb középiskolából felvettek száma*		hallgatók száma	fokozatot szerzettek száma
	fő	arány %	érték	arány %	fő	fő	fő	fő	fő
BME	5613	53,7%	416,0	89,0%	160	437	155	570	68
DE	6356	38,3%	375,3	64,2%	23	340	188	862	160
NYF	2283	56,3%	247,3	26,1%	2	25	978	–	–
PTE	4791	37,9%	364,0	59,2%	30	25	159	859	136
PPKE	2871	56,5%	340,8	71,4%	15	79	121	198	26
SZE	3726	70,0%	277,8	44,6%	13	116	316	346	6

Forrás: Felsőoktatási Statisztika (NEFMI); OTDT Statisztika; Felsőoktatási felvételi statisztika (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.)

Dr. Jávor András – DE: Pedig ez a minőségelvű létszámcsökkenés pontosan a nemzetközi versenyképesség irányába hatna. Ma a hazai intézményekben az egy oktatóra jutó hallgatók száma nem a nemzetközi trendet közelíti meg. Ha ugyanilyen finanszírozás mellett kevesebb hallgatót kellene oktatni, az mutatna igazán a minőség irányába. De rá vagyunk kényszerítve, egyébként mindenki, hogy minél több hallgatót vegyünk fel.

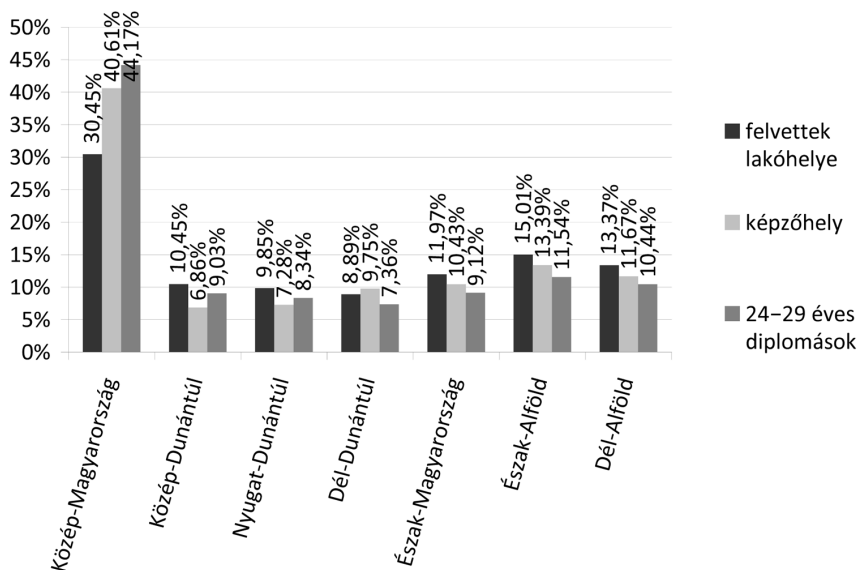
Dr. Józsa László – SZE: Az én álláspontomat pozitív intézményi és szakterületi tapasztalatom határozza meg: a Széchenyi István Egyetem ugyanis az egész bolognai folyamatnak rendkívüli haszonélvezője. Egyszerűen azért, mert a mérnök-, közgazdász- és az egészségügyi képzésben, azokon a szakokon, ahol intézményünk a legtöbb hallgatóját bachelor szinten képzzi, a végzettek az alapképzést követően pillanatok alatt el tudnak helyezkedni, azaz piacképesek a diplomáik.

Dr. Botos Máté – PPKE: A példaként említett szakterületeknél maradva: az autógyártás egy prosperáló ágazat, így ezen a területen nincs is olyan munkaerő-piaci ínség, mint amilyen a pedagógusképzésben tapasztalható. Hát ki megy el pedagógusnak ma, ilyen fizetések mellett? A természettudományos területeket ki ne hagyjuk véletlenül – ugyan én a bölcsészkart képviselem, de matematikatanárt, fizikatanárt, kémiaatanárt, biológiatanárt hol „vesz” egy középiskolai igazgató az országban akkor, amikor valaki végzős tanárként elhelyezkedhet 100–130 ezer forintos bruttó fizetésért, heti 24–26 órában tanítva, de elhelyezkedhet informatikusként is átlagosan több mint 300 ezer forintos bruttó kezdő fizetéssel? A kérdés alapvetően az, hogy a piac határozza-e meg a felsőoktatási intézmények működését vagy az állam ebbe beleavatkozik. Én úgy látom, hogy az állam akkor avatkozik be, amikor nem kéne, és akkor nem, amikor pedig szükség lenne rá.

Vinter Miklós – PTE: Az egészségügyi területen ez valóban nagyon jelentősen érződik, az orvos- és egészségügyi képzéseknél a minisztériumi döntés értelmében Budapestre kerül a jelentkezők nagy része, ott sokkal nagyobbak ugyanis a keretszámok. A Pécsi Tudományegyetem Pécsen, Kaposváron, Zalaegerszegen és Szombathelyen is képez az orvos- és egészségügyi képzési területen, de hiába van jelentkezői és munkaerő-piaci igény, nem tudjuk kielégíteni azt, mert nincs elegendő keretszámunk. Hiába volt minden magasabb szintű egyeztetés. Pedig nem biztos, hogy mindenkit Budapesten kellene képezni, mert egy elmaradottabb régióból érkező, fővárosban végzett ápoló nem biztos, hogy visszamegy vidékre dolgozni, hanem marad a jobb, fővárosi körülmények között. Míg, ha vidéken végezne, lehet, hogy inkább maradna, és erősítené a helyi egészségügyet (2. ábra).

Fábrí István – FeMű: A felsőoktatási adatok azt mutatják, hogy a 2000-es évek elején tapasztalható létszámnövekedés együtt járt a jelentkezők életkorának növekedésével. Tehát az idősebb korosztály kezdett egyre nagyobb arányban megjelenni a felsőoktatásban. Ezzel együtt viszont megváltozott a képzési struktúra, s a bolognai rendszerre való áttérés miatt csökkentek azok a felsőoktatási helyek, ahova beadhatták a jelentkezésüket a húszas, harmincas éveikben járó, s nem feltétlenül első diplomát megcélzó fiatalok. Így ezek a potenciális hallgatók lényegében egypár évre eltűntek a felsőoktatási jelentkezők közül. Most a mesterképzések elindításával ismét megjelentek, látszik az adatokból, hogy megint egyre idősebb korosztályok jelennek meg a felsőoktatási jelentkezéseknél. Ez az átlagéletkortól kezdve a korosztályi mutatókat tekintve minden összefüggésben megfigyelhető. Mindemellett ez a létszámnövekedés egy újabb problémát hoz be: szójátékkal élve, a mesterszakos jelentkezőkkel „mesterségesen” kettőződnek meg a jelentkezői létszámadatok. Nem is lehet összehasonlítani a mostani adatokat a 2000-es év első felének adataival. Egyszerűen más képzési struktúráról van szó. Az egyetlen összehasonlítási alapot a középiskolából kikerültek létszámadatai adják, vagyis annak vizsgálata, hogy hogyan változik az érettségis szerzők között a jelentkezők száma. Ebben a tekintetben azonban lényeges változás nem történt. A jelentkezői létszámadatok a képzési struktúra változása miatt azonban

2. ábra. Felvettek lakóhelye, a képzőhelyek és a 24–29 éves diplomások lakóhelyének regionális megoszlása, 2005

Forrás: Educatio Nonprofit Kft., NEFMI Oktatásstatisztikai évkönyv, KSH

állandóan mozogtak le- és fölfelé. Lehetett-e, van-e ebben a környezetben stratégiája az intézményeknek arra vonatkozóan, hogy hogyan fogják meg a hallgatókat, milyen célcsoportokat mivel érjenek el?

Dr. Botos Máté – PPKE: Felhívnom a figyelmet egy fontos jelenségre: a nappali tagozatos, államilag támogatott alapképzésben részt vevő hallgatók is egyre nagyobb arányban dolgoznak részmunkaidőben, vagy akár teljes állásban. Ezeknek az embereknek elméleti tudásra van szüksége. De emellett a felsőoktatási intézmény úgynevezett másodlagos feladatokat is teljesít: szocializál, kulturális és nevelői funkciókat lát el, lehetőséget biztosít társas kapcsolatok létesítésére, identitástudatot nyújt vagy alakít. Azt hiszem, mindannyian érdekeltek vagyunk abban, hogy a végzett hallgatók ne rossz szájjal gondoljanak az intézményre, s ezért mindent meg is teszünk. A mindennapok gondja azonban nem ez. Beszélhetünk stratégiai kérdésekről, de az alapvető problémánk az, hogy a versenyképes szakterületek mindig hangsúlyosabbak, jelentősebbek lesznek, a versenyképtelenek pedig, ha mesterségesen nehezítik a helyzetüket, egyre kevesebb eséllyel rendelkeznek majd.

Dr. Kerülő Judit – NYF: Amikor a hallgatói létszám csökkent, akkor az intézmények első gondolata az volt, hogy adjunk be még több alapszakot akkreditálásra. Viszont arra jöttünk rá – és nagyon kíváncsian várom mások véleményét ez ügyben –, hogy hiába indítunk új alapszakot, a potenciális hallgatóink nem lesznek többen, csak megosztjuk őket. Jávor rektorhelyettes úr megjegyzésére reagálva: én nagyon megtisztelve éreztem magam, hogy a Nyíregyházi Főiskolát a Debreceni Egyetem versenytársaként értékeli, de sajnos az adataink azt mutatják, hogy Hajdú-Bihar megyéből a legnagyobb hallgatói létszámcsökkenés nálunk mutatható ki.

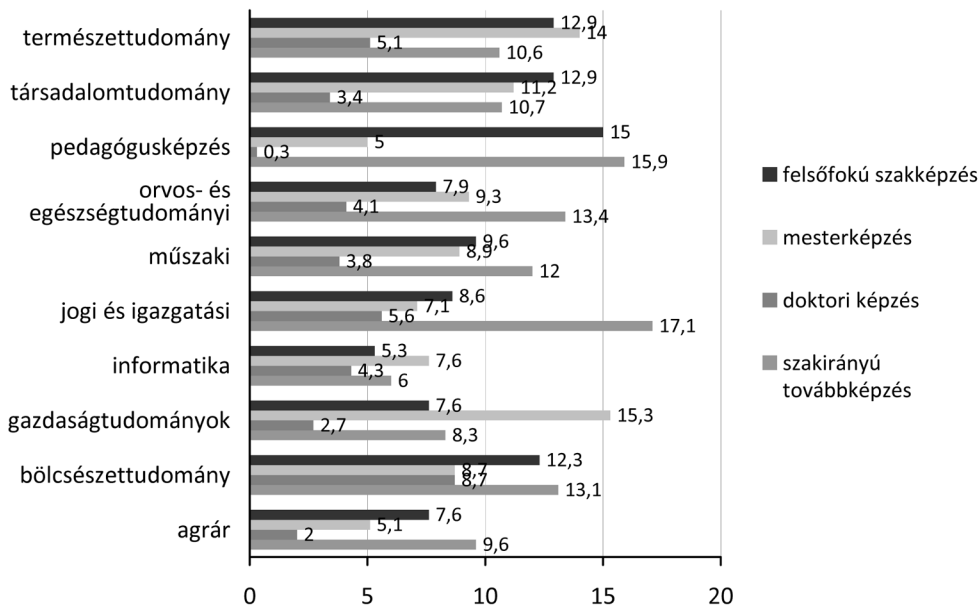
Dr. Józsa László – SZE: A képzéstípusok iránti igény is átalakult. Ha egy adott szakterületi ismeret mesterképzésben szerezhető meg, akkor az emberek döntő része inkább ezt a képzési formát választja – ez véleményem szerint megelőzte a szakirányú továbbképzést. Viszont egyes specifikus ismeretek oktatására nincs is feltétlenül piaci kereslet, vagy ha van, akkor a cégek megoldják saját maguk. Jól ismert a győri Audi Akadémia, melyet ez a cég saját továbbképző intézményeként működtet, saját maga határozza meg azt, hogy milyen képzésekre van szüksége a munkatársainak. Az más kérdés, hogy az oktatóink jelentős része részt vesz benne, de nem az egyetem keretei között zajlik. A specializálódott ismeretek oktatása hathatott a hallgatóink mobilitására is, azt tapasztaltuk ugyanis, hogy míg 8–10 évvel ezelőtt a többségük jellemzően a Balatontól északra elterülő régiókból érkezett, addig most jelentős mozgást tapasztalunk a határon túlról, főleg Dél-Szlovákiából, Csallóközből. Nem nagyarányú változásról beszélhetünk, de ez évről évre duplázódik. Illetve Budapestről is mindig nagy arányban jelentkeztek nyugati régióba, de jelenleg az ország keleti feléből is szignifikánsan emelkedik a hallgatók száma. Ez különösen igaz például a mesterképzések esetében.

Vinter Miklós – PTE: A Pécsi Tudományegyetem beiskolázási területe ugyan országos, de a hallgatóink több mint 30%-a Baranyából, illetve a környező két megyéből – Tolna és Somogy megyéből – érkezik, valamint Budapestről, illetve Pest megyéből is nagyon jelentős arányban érkeznek hallgatók. Budapesten nagyon sok diák van, és akármennyire is preferáltak a budapesti egyetemek, nem biztos, hogy mindenki ott szeretne tanulni. Felismerte az egyetem, hogy ez a hallgatói mobilitás egy jelentős piaci részt jelent, van egy olyan jelentkezői csoport ugyanis, amelyik szívesen jön el otthonról, szívesen menne más városba tanulni. Ezt a jelenséget erősíteni kell; nagyon sok kampányeseményünk van Budapesten, s ezeket sikeresnek is mondhatjuk, mert nem csökkent a fővárosból jelentkezők száma. Nekünk olyan nagy versenytársaink nincsenek a környéken, mint Debrecennek, hiszen a Kaposvári Egyetem nagyon kis létszámú, Baja még kisebb. Északnyugat-Magyarországgal pedig nem versenyzünk. Leginkább a költségtérítéssel kapcsolatos képzések jelentkezői esetében érezhető, hogy egyszerűen nem éri meg utazni, hiszen a keresett szakot megtalálja a közelebbi intézményben is, és helyben még dolgozik is mellette, munka mellett pedig egy hosszú utazás beiktatása lehetetlenné válik.

Dr. Jobbágy Ákos – BME: Műszaki területen az ipar a felvevőpiac, az igények megfogalmazója, de ez sokkal bonyolultabb kérdés, mint amilyennek látszik. Ha egy kis cég képviselőjét kérdezzük, akkor ő általános tudású mérnököt szeretne kapni, hiszen nála az az egy ember egy hihetetlenül nagy arányt képvisel az alkalmazotti létszámához viszonyítva. Ezért legyen sokoldalú: legyen jó a szakmában, de legyen menedzseralkat is, tudjon idegen nyelveket stb. Ha egy nagy céget kérdezek meg, ő specialistát akar, ilyet is keres. De nagyon nehéz egyszerre mindkét követelményrendszernek megfelelni, általános mérnököt képezni, aki speciális tudással is felvértezett. Amikor azt halljuk, hogy az ipar igényeinek megfelelő végzősöket „állítsunk elő”, akkor én csak mosolyogni szoktam magamban, hiszen ha úgy válogatom a munkaerőpiac képviselőit, akkor bármikor meg tudok felelni az elvárásainknak.

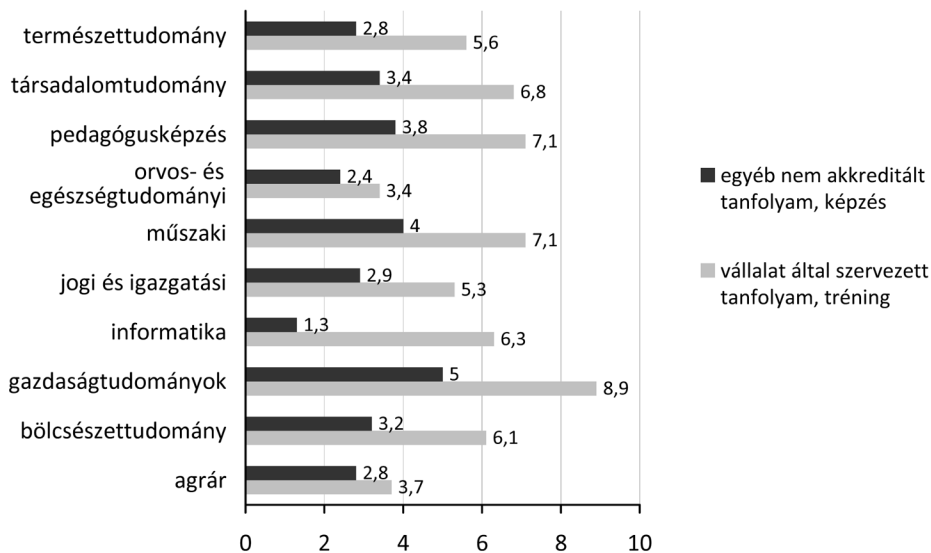
Dr. Jávor András – DE: A Debreceni Egyetem – de a Pécsi Tudományegyetem is ilyen, csak nem biztos, hogy így kommunikálják – országos lefedettségű. Sőt, azt mondhatjuk, hogy nemzetközi lefedettségünk is van, mert 2980 külföldi hallgató jár hozzánk. Ebből 2000 főnél több angolul tanul,

3. ábra. Milyen felsőoktatási képzésben tanulnának tovább leginkább a diplomások (képzési területek szerint, %)?

Forrás: Diplomás kutatás 2010 (Educatio Nonprofit Kft.), N = 4511

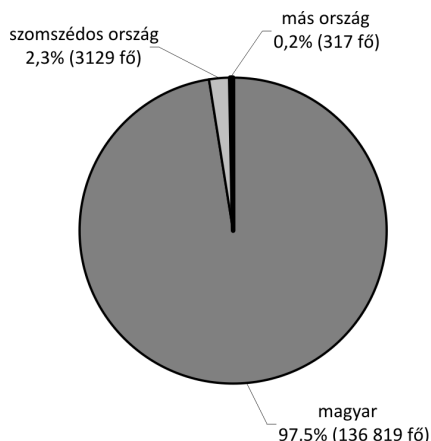
4. ábra. Melyik jellemző munkaerő-piaci képzést választanák a diplomások (képzési területek szerint, %)?

Forrás: Diplomás kutatás 2010 (Educatio Nonprofit Kft.), N = 4511

és van gyakorlatilag határon túlról is 7–800 fő. Ezzel szemben mi pontosan az ellenkezőjét tapasztaljuk: a határon túli hallgatók érdeklődése – melynek korábban nagyon örültünk – mostanában már csökken. Elsősorban azért, mert például Romániában is erősödik egy olyan magyar nyelvű felsőoktatási rendszer, amely versenyt jelent számunkra. Tulajdonképpen mára a magyar hallgatók is átjelentkeznek, igaz, egyelőre csak bizonyos kurrens szakokra, például pszichológiára a Babeş–Bolyai Tudományegyetemre.

5. ábra. Jelentkezők megoszlása állampolgárság szerint, 2010

(Minden képzési szint, munkarend és finanszírozási forma együtt, normál eljárás)

Forrás: Felsőoktatási felvételi statisztika (Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

Dr. Botos Máté – PPKE: A Pázmány sajátosságából fakadóan – az ország egyetlen katolikus fönntartású egyeteme – országos rekrutációjú intézmény. Ez nem jelenti azt, hogy ne lenne az ország központi régiója domináns, a hallgatók 70%-a innen jön. Körülbelül 4%-ra tehető a határon túliak aránya, ráadásul nemcsak felvidéki hallgatók, hanem erdélyi – és nem partiumi – hallgatók is jönnek hozzánk. Tulajdonképpen egyszerre vagyunk regionális és országos szintű, sőt országunk határain túli vonzókörzetekkel rendelkező intézmény. Amit ezzel a stratégiával kapcsolatosan megfogalmazhatunk, az kissé talán földhözragadtan hangzik, de kénytelenek vagyunk a pénztárcánk alapján nézni a helyzetünket: vagy a minőség fönntartása, akár anyagi veszteségek árán is, vagy a minőségből való engedés, a pénzügyi szempontok megtartása miatt. A minőségi veszteségek egy idő után nemzetpolitikai, nemzetgazdasági szintűek lesznek, ezért ezt többszörösen sem engedhetjük meg magunknak – erkölcsileg. Anyagilag viszont – ezt a megoldást választva – nagy jelentős a megtérülési kockázat.

Dr. Józsa László – SZE: Az egész felsőoktatásunk nagy problémája, hogy a kilencvenes évek közepének csúcskapacitására épült, az igényekre rugalmasan reagált, s mi magunk sem vettük figyelembe azt, hogy az igények megváltozásával a kapacitás leépítése nem lesz ilyen rugalmas folyamat.

Fábri István – FeMű: Ha megvalósul az a kormányzati törekvés, hogy jelentősen csökken az államilag finanszírozott hallgatók aránya a felsőoktatásban, akkor veszélyt jelenthet-e, hogy a fizetőképes kereslet csökkenésével még nagyobb arányban mennek magyar fiatalok az Európai Unión belüli országokba, ahova ugyanolyan feltételekkel jelentkezhetnek? Beleértve akár a magyar nyelvű képzéseket indító szomszédos országok felsőoktatási intézményeit is.

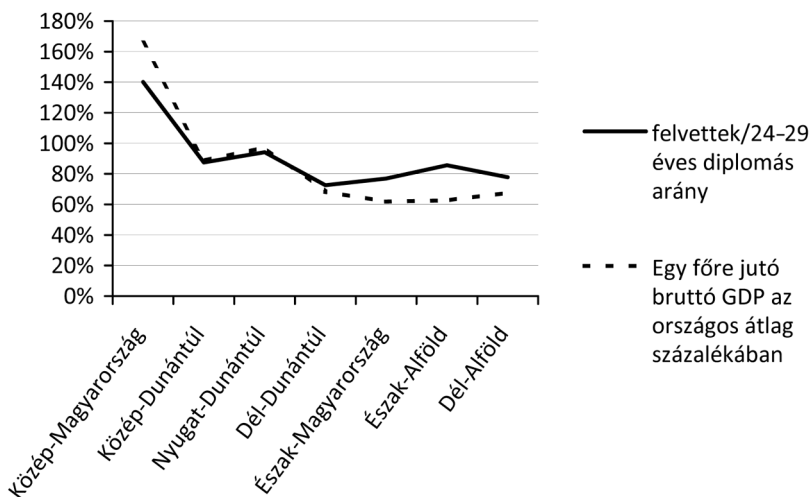
Dr. Jávor András – DE: Ennek a jelenlegi oktatási struktúrának a célja éppen az lehetne, hogy mindenki ott és azt tanulhassa, amit szeretne, ahol azt a legjobb minőségben teheti meg. Ha „húzó” szakok indulhatnak be, melyek az ország más részéről – vagy akár az országhatáron túlról – is vonzzák a hallgatókat, akkor biztos, hogy növekszik majd a mobilitás, bár tudjuk, Magyarországon ennek megvannak a korlátai. Nem olyan távoli helyre gondolok elsősorban, mint például Győr, hanem a Debreceni Egyetem Nyíregyházával, Egerrel kialakult munkakapcsolatára. Elsősorban a mesterképzésben kialakítandó vonzó szakjainkat ezeknek az intézményeknek a szakkínálatával is összeegyeztetve alakítjuk ki. Ez eddig nagyon rugalmasan és jól működött, egyik intézmény sem lépi át az úgynevezett demarkációs vonalat.

Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az államilag támogatott nappali képzés aránya nőtt meg, a költségtérítéses képzés aránya érezhetően kisebb lett. Bízom benne, hogy ha a gazdasági helyzet javul, akkor ez változni fog. Ezért kicsi a mobilitás, a költségtérítéses levelező vagy esti képzésre még inkább a regionális hatás a jellemző. A távoktatás nem tud gyökeret verni Magyarországon, olyan, mintha nem is lenne. Pedig jó nemzetközi példákat ismerünk, természetesen nem mindegy, milyen szakterületről beszélünk, de érdemes lenne elgondolkodni a határon túli magyarság hungarológia- vagy akár történelemoktatásáról ilyen költségtérítéses képzések keretében.

Dr. Kerülő Judit – NYF: A mi intézményünk abszolút regionális szerepet vállal, hiszen a hallgatóink 80%-a érkezik Szabolcs vagy Borsod megyéből. Korábban Hajdú-Bihar megye is itt volt, de mostanára már eléggé visszaszorult. Nálunk is körülbelül 4-5% az, aki határon túlról jelentkezik, de ahogy a kilencvenes évek második felében a határon túliak elég nagy számban voltak jelen a képzésünkben, a helyzet megváltozott mostanára. Úgy gondolom, hogy nekünk is érdemes lenne együttműködnünk a határon túli egyetemekkel. A beregszászi főiskolán van kihelyezett képzésünk – korábban, a kilencvenes években tanárképzésben gondolkodtunk, most gazdasági képzésünk van –, de azért látni kell, hogy a kihelyezett képzés egy más struktúra, és a hallgatók is másfajta ismeretanyaggal érkeznek oda. Úgy tapasztalom, hogy a külföldi vagy a határon túli területekről nem tudjuk lényegesen növelni a hallgatói létszámot. Ha kurrens szakokat kellene említenem, egy ilyen szakunk van, és ez a pilótaképzés, a közlekedési mérnöki képzés speciális szakiránya, mely csak nálunk tanulható az országban. Ez azonban önmagában nem fogja az intézményt kivezetni nehéz helyzetéből. A hátrányos helyzetű hallgatók aránya ugyanis az elmúlt öt évben háromszorosára nőtt meg. Egy ennyire hátrányos helyzetű régióban a hallgatók nagy része nem is gondolkodhat reálisan azon, hogy Budapestre, Győrbe vagy az ország más területére menjen. Ennek ellenére felsőoktatási intézményünk városra és környezetére gyakorolt hatása nem elhanyagolható, sőt, a helyi cégekkel való kapcsolatok fenntartásában, tudományos kutatások működtetésében nagyon jól szerepelünk, s ez is alapfeladatunk.

Dr. Józsa László – SZE: Természetesen a Széchenyi István Egyetem is regionális szerepre törekszik. Gyakorlatilag, ha Győrből kiindulva a Csallóközzel együtt rajzolunk egy 70–80 kilométeres

6. ábra. Felvettek/diplomások aránya és a regionális GDP/országos átlag aránya régiók szerinti eloszlásban, 2005

Forrás: Educatio Nonprofit Kft., KSH

kört, akkor nagyjából ezt a területi egységet szeretnénk rekrutációs bázisként lefedni. Budapest is valamennyire beletartozik ebbe, de a fővárosban nem fordítunk különösebb energiát arra, hogy megtaláljuk leendő hallgatóinkat. Bizonyos szakterületeken egyre inkább országos beiskolázásúak vagyunk, de ez nem az egyetem toborzó munkájának köszönhető, hanem a város mögött álló gazdasági háttér vonzza a jelentkezőket Győrbe. Az igazi vonzerőt, úgy gondolom, mindenütt ez jelentheti.

Szerkesztette: Fábri István

Képnézegetés